

was feeling good» (Mod., p. 413) зловісним погрозам на адресу негра.

На контрастному протиставленні побудовано й кульмінаційний момент оповідання — звирячу розправу над людиною на фоні дуже звичайних повсякденних дій, думок і турбот її учасників. Підтекст тут набуває особливої виразності.

На фоні рефрена, повтореного у цій частині оповідання тричі («Everybody likes Coca-Cola. There is nothing better to drink on a hot day, if the dopes are nice and cool» — Mod., p. 413), особливо контрастно виділяється основна тема — холоднокрівне вбивство людини.

У третій частині повторюється мотив експозиції, утворюється своєрідне композиційне кільце, завдяки якому друга частина оповідання — ліччування негра — подана, з одного боку, як окремий випадок, як простий епізод на фоні буднів, а з другого, саме в силу цієї центральної композиційно-стилістичної позиції, виділена і підкреслена окремо.

Таким чином, композиційна структура новели в поєднанні з чітко визначеним підтекстом набуває важливого ідейно-сюжетного значення.

Е. М. МАРГУЛИС

СКАЗ О НОВЕЛЛАХ Э. КОЛДУЭЛЛА

Резюме

В статье сделана попытка обобщить характерные черты новелл Э. Колдуэлла, написанных в форме сказа, а также классифицировать их по манере изложения. Особое внимание уделяется лингвистическому анализу двухголого сказа в новеллах Э. Колдуэлла.

Е. MARGULIS

THE PERSONAGE'S NARRATIVE TYPE OF THE SHORT STORIES BY E. CALDWELL

Summary

In this paper an attempt is made to show the features common to all the short stories of the personage's narrative type by E. Caldwell, as well as the individual peculiarities of various groups of the short stories of the type in question.

І. О. СЕЛЕЗІНКА

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО КРИТЕРІЮ У ХРОНІКАХ ШЕКСПІРА

У літературознавстві широко відоме негативне ставлення Льва Миколайовича Толстого до творчості Шекспіра. Зокрема, він записав у щоденнику, що у Шекспіра не було морального критерію¹.

¹ Див.: Толстой Л. Н. Полн. собр. соч., т. 53. М., ГИХЛ, 1953, с. 144.

У працях радянських вчених також ставилось питання про етичний зміст творів Шекспіра. Так, Ю. Шведов безперечно правий, не погоджуючись з А. Смірновим в тому, що в п'єсах Шекспіра нема ідеї морального покарання². А. Анікст також висловлює думку, що в працях великого англійського драматурга представники нелюдської моралі одержують заслужене покарання, а моральна перемога лишається на боці благородних персонажів³.

Шекспір дійсно зображав у своїх хроніках жорстокі часи, суворі звичаї. Проте, слід задуматися, чи відсутній у цих творах моральний критерій? Сучасники Шекспіра були знайомі з творчістю Макіавеллі, італійського філософа, який вважав, що заради великих цілей можна нехтувати законами моралі, а також використовувати будь-які засоби для їх досягнення. Він виправдовував обман, насильство і злочин, якщо вони використовувались сильною особистістю для досягнення високих цілей.

У своїй статті «Про Шекспіра і про драму» Л. М. Толстой висловлював думку, що для Шекспіра мораль мети була єдиною вірною, єдиною важливою, а основний принцип Шекспіра полягав у тому, що мета виправдовує засоби⁴.

З цього випливає, що Шекспір поділяв філософську концепцію Макіавеллі. Безперечно, Шекспір знав про праці Макіавеллі. У п'єсі «Генріх VI» Річард Глостер згадує ім'я філософа. Сам герой є особистістю, якій притаманні надзвичайний розум, хоробрість, сила волі. Річард Глостер переконаний, що його досвід міг би стати повчальним навіть для самого Макіавеллі. З невичерпним завзяттям та вправністю, не зупиняючись ні перед якими перешкодами, він домагається своєї мети — захопити владу. Всі його задуми врешті-решт зазнають краху. Річард III гине. На прикладі його долі Шекспір показує, що той, хто досягає своєї мети злочинним шляхом, приречений на загибель, навіть якщо він надзвичайно здібний.

Тим часом, не тільки Річард III, але й багато інших злочинців, зображених у хроніках, приречені Шекспіром на страшну смерть. Наприклад, у п'єсі «Генріх VI» Саффолк гине ганебною смертю від рук піратів. Гнівна промова капітана, в якій він порівнює Саффолка зі «стічною ямою», що забруднює «сріблясте джерело», з якого п'є країна, передає ставлення Шекспіра до цього персонажа:

Captain... Pool. Sir. Pool. Lord.

Ay, kennel, puddle sink, whose filth and dirt

Troubles the silver spring where England drinks⁵.

² Шведов Ю. Исторические хроники Шекспира. Изд-во Московского ун-та, 1964, с. 170.

³ Див.: Анікст А. История английской литературы, М., «Учпедгиз», 1956, с. 92.

⁴ Толстой Л. Н. Собр. соч. Т. 15. М., «Худож. лит.», 1964, с. 330.

⁵ The Works of William Shakespeare in Twelve Volumes. London, Archibald I Co LTD, v. 5, p. 84. При посиланні на це видання том та сторінка подаються у тексті.

Кардинал Бофорт помирає у нестерпних муках. Засудження Шекспіром його злочинного життя висловлено устами короля Генріха та Уорика:

King. Ah, what a sigh it is of evil life
Where death's approach is seen so terrible...
Warwick, so had a death argues a monstrous life (V, 80).

Проте не всі персонажі Шекспіра, що досягають влади злочинним шляхом, гинуть. Так, Болінброк, ставши королем Генріхом IV, кілька років царює, хоча відчуває себе глибоко нещасливим і протягом всього царювання повинен придушувати міжусобні чвари феодалів. Звертаючись до сина перед смертю, він признається, що не зазнав щастя, вступивши незаконно на престол.

В Англії кінця XVI—початку XVII століть панувало ідеалістичне розуміння історії. Наприклад, Уолтер Релі, історик пізнього Відродження висунув ідею божественного покарання, за яким діти розплачуються за гріхи батьків. Він вважав, що Річард II втратив престол через жорстокість свого діда, Едуарда III:

«Бог своїм таємним провидінням спрямував кару за жорстокість діда на онука Едуарда III і такою вже була доля всіх до останнього представників цієї лінії, що в другому чи третьому поколінні всі вони поховані під руїнами будинків, вапно для них було змішане на крові невинних. Так, Річард III в розквіті сил був повалений і вбитий своїм кузеном і васалом Генрі Ланкастером, пізніше Генріхом IV»⁶.

Але Шекспір дуже рідко згадує про божественну помсту. У «Річарді III» король Едуард боїться загинути від божого гніву.

Іколи для засудження злочинців Шекспір використовує сновидіння. У «Річарді III» Кларенс, опинившись у Тауері, втрачає спокійний сон. Його видіння нагадують церковно-чернечу літературу, твори середньовічного жанру сновидінь. Звичайно, в цих творах герой бачить уві сні картини потойбічного світу. В такій самій формі написано відоме «Видіння про Петра-орача» Ленгленда. В творах, які проповідують церковну ідеологію, грішники попереджені про пекельні муки і перед праведниками постають картини райського блаженства.

Кларенсу, який зрадив Уорика і вбив принца Уельського, приснилося, що його душа після смерті зустрілася з ними, і принц, ставши ангелом, наказав фуріям тягти Кларенса на смертні муки.

...then came wandering by
A shadow like an angel with bright hair
Dabbled in blood: and hesquaked aloud:—
«Clarence is come, false, fleeting, perjured Clarence,
That stabbed me in the field by Tewkesbury;
Seize on him injuries, take him to your torments.
With that methought, legion of foul fiends
Environed me about and howled in mine ears... (VI, 33).

⁶ Raleigh Walter. The History of the World. V. 1. London. 1614, p. A3.

Шекспір використовує цей же прийом, щоб засудити Річарда III. Напередодні своєї загибелі Річард III також бачить сон, в якому з'являються душі вбитих ним: принца Едуарда, Генріха VI, Кларенса, Ріверса, Грея, Вогена, двох маленьких принців леді Анни та Бекінгема. Вони нагадують Річарду про його злодіяння і провіщають смерть. В той же час Річмонд, що виступив проти Річарда, бачить у сні цих же духів, які віщують йому перемогу, тому, що «ангели і бог» з ним в бою.

Проте, звичайно, причину нещастя злочинців Шекспір вбачає не в божественній помсті, а в реальному житті, у природному ході його розвитку. Він переконаний, що в житті є певні закономірності, знаючи які можна розкрити природу минулого і передбачити майбутнє. Адже в сучасному криються зародки подій, які «виростить час».

Тому нема нічого дивного в тому, що досить часто персонажі хронік погрожують жорстоким своїм ворогам, що їх злочини не дадуть бажаних наслідків. Так, в «Генріху VI» Хемфрі Глостер, заарештований через підступність Саффолка та кардинала, передбачає, що на його ворогів чекає горе, бо вони здобули перемогу облудою. В «Річарді II» Йорк впевнений, що «Добром» не закінчиш, якщо погано почав». Цю ж думку висловлює і Пандольф у «Королі Іоанні»:

Pandolph... he that sleeps his safety in true blood
Shall find but bloody safety and nutrue. (VI, 59).

Шекспірове моральне засудження позначається і на свідомості злочинців. Майже всі вони втрачають душевний спокій. В «Річарді II» Болінброк учиняє злочин, усвідомлюючи, що цей вчинок заплямував його та Англію; Генріх IV втрачає сон, протягом всіх років царювання його мучить тривога.

У хроніці «Генріх VI» Річард Глостер розуміє всю мерзенність свого життєвого шляху. Цілуючи племінника, він порівнює себе з Іудою. У першій сцені «Річарда III» він називає себе негідником і зізнається, що чинить зло. Перед останнім боєм король Річард виголошує монолог; його мучить совість, яка має «сто язиків», що називають Річарда негідником, бо він по-рашував клятви та втратив рахунок своїм вбивствам:

My conscience hath a thousand several tongues,
And every tongue brings in a several tale,
And every tale condemns me for a villain (VI, 132).

Король Іоанн іде на тяжкий злочин — вбиває хлопчика, свого племінника. Зразу ж після вбивства він починає усвідомлювати весь тягар відповідальності за здійснений злочин, кається. До кінця свого життя він тяжко страждає від докорів сумління, не може примиритися з вбивством «родича».

Треба відмітити, що й наймані вбивці, яких використовують злочинці в хроніках Шекспіра, відчувають докори сумління. У «Річарді III» другий вбивця кається, називає вбивство кривавим та жахливим ділом. Дайтон і Форрест, найняті для

вбивства юних принців, розказуючи про свій злочин, плакали, «як діти», їх серця краями докори сумління.

Злочинці в хроніках признають, що вони чинили зло, і через це втратили душевний спокій. Устами Брекенбері, який говорить, що володарі мають титул та зовнішній блиск за внутрішній неспокій, і до того ж змушені платити за примару слави гіркою журбою, Шекспір дуже точно передає їх душевний стан:

Sorrow breaks seasons and reposing hours,
Makes the night morning and the noontide night.
Princes have but their titles for their glories,
An outward honour for an inward toil;
And for unfelt imagination
They often feel a world of restless cares. (VI, 34).

Справедливим суддею злочинців в хроніках часто виступає народ. Так, у п'єсі «Генріх VI» після вбивства Глостера народ вимагає покарати винуватих. Короля змушують або стратити Саффолка, або приректи його на вигнання. Якщо ж ні, то народ насильно його вирве і після тяжких катувань уб'є.

Лише після такого настирливого втручання народу Генріх VI наважується вигнати Саффолка з країни.

У хроніці «Король Іоанн» кардинал Пандольф, вірно визнаючи роль народу в покаранні злочинців, говорить, що обурення охопить людей, якщо вони довідаються про загибель Артура, і це викличе повстання проти кривавого Іоанна.

Народ неймовірно схвилюваний загибеллю хлопчика. Король побоюється бунту. Особливо виразно передані в цій хроніці невдоволення, вируюча лютість юрби, що подані у перекличці багатьох голосів

Old men and beldams in the streets
Do prophesy upon it dangerously:
Young Artur's death is common in their mouth;
And when they talk of him, they shake their heads,
And whisper one another in the ear;
...I saw a smith stand with his hammer, thus
The whilst his iron did on the anvill cool.
With open mouth swallowing a tailor's news (VI, 74)

Навіть на Річарда III має вплив думка народу. Він посилає Бекінгема підбурити народ проти спадкоємця Едварда, але народ «німуче», засуджуючи злочинного Річарда:

I bid them that did love their country's good
Gry «God save Richard, England's royal king».
...But like dumb statues or breathing stones.
Gazed each on other and looked deadly pale (VI, 82).

Ця сцена нагадує сцену з «Бориса Годунова», коли бояри після вбивства царевича та його матері закликають народ привітати самозванця:

Мосальський: «Народ! Марія Годунова і син її Федор умертвили себе отрутою. Ми бачили їх трупи. (Народ від жаху

мовчить). Що ж ви мовчите. Кричить: хай живе цар Дмитрій Іванович! Народ німує»⁷.

Народ у хроніках виступає проти підступності і злочинців, гнівно засуджуючи їх. Отже, було помилково стверджувати, що у хроніках Шекспіра відсутній моральний критерій. Хоч хроніки переповнені численними злочинами, жоден з них не виправдовується Шекспіром.

Суворий моральний вирок позначається на свідомості самих злочинців та їх долі. Він звучить в устах інших персонажів.

И. А. СЕЛЕЗИНКА

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО КРИТЕРІЯ В ХРОНІКАХ ШЕКСПІРА

Резюме

В статье рассмотрен вопрос о наличии морального критерия в хрониках Шекспира. Было показано, что великий английский драматург не оправдывает преступления, которые изображены в его пьесах. Народ и наиболее честные феодалы выступают против злодеяний. Отмечается, что моральное осуждение Шекспира сказывается в сознании преступников и в их судьбе. Они теряют душевный покой и страдают от угрызений совести.

I. O. SELEZINKA

THE PROBLEM OF MORAL CRITERION IN SHAKESPEARE'S CHRONICLES

Summary

In this paper the problem of moral criterion in Shakespeare's chronicles has been investigated. It appears that the author never approves of even one of the crimes which are described in them. Not only the representatives of feudalists but all people express their attitude towards the crimes in the chronicles. All of them treat the crimes with indignation. It has been shown that moral condemnation affects the life and consciousness of the criminals. It sounds in the speeches of other characters. All the time people find bloody landlords guilty of the crimes they have committed during their struggle for power.

Я. І. ВОРОНІНА

ЕСТЕТИЧНА ФУНКЦІЯ ПЕЙЗАЖУ У РОМАНІ «ВЛАСНИК» ДЖ. ГОЛСУОРСІ

У романі «Власник» Дж. Голсуорсі значна художньо-естетична роль належить пейзажу. Голсуорсі-художник — глибокий знавець і тонкий спостерігач природи, відтворив її неповторні малюнки. Роль пейзажу, на думку сучасної критики, не тільки

⁷ Пушкін О. С. Твори. Т. 3. К., ДВХЛ. 1953, с. 286.